

Sanat ve El Becerisini Öğrenmek ve Öğretmek(*)

Henry PLUCKROSE

Cev. : Nuray SUNGUR(**)

Yaratma Gereksinmesi

Geçtiğimiz yıllarda, antropolog ve zoologların maymun ve insan arasında benzerliği gösteren yayınlar yapması oldukça moda olmuştu. Bu çalışmaların çok yararlı materyeller de elde edildi. Örneğin yavru şempanzelerin oyun yoluyla öğrendiklerini, yüksek düzeyde bir zekâyâ sahip olduklarını, duruş-oturuş biçimleri ve seslerle iletişim kurabildiklerini, basit problemleri çözebildiklerini ortaya çıkarmış oldu. Araştırmalar aynı zamanda maymun ve insanı ayıran farklılıklara da dikkat çekmektedirler. Farklılıkların en manidar olanlarından biri ise bana göre, insanın kendini çizgilerle ifade edebilmesine karşın maymunların bunu yapamamasıdır.

Erken dönemlerden bu yana insan işaret yapan bir varlık olagelmıştır. İnsana ait nerede kanıt bulursak —Çin, Güney Avrupa, Orta Amerika, Orta Doğu, Pasifik Adaları— aynı zamanda onun sanatçı (artist) olduğunun kanıtını da buluyoruz. Palola (Malta)daki yeraltı mağaralarında bulunan helezonlar Anglesey'deki taş anıtlar, bazı din adamlarına derin bir dinî inancın sembolü gibi görünebilir, bana göre daha alt düzeyde bir zekâ böümündeki insanın işaret koyma, kalıplaştırma ve günlük yaşamında sanat olgusuna yer verme gereksinmesidir.

Bu içgüdünün varlığını kabul edebilmek için 3 yaşındaki oyun çocuğuna bakmak yeterlidir. Benzer bir kolaylıkla, tahta bloklardan ya da değersiz eşyalardan bir kamyon ya da bir hava taşıtı yapılabilir. İmgelem gücü, mekân zaman ve materyelin ortaya koyduğu sınırlılıkları aşar ve o mutlaka birşeyler inşa eder. Çünkü yapmak zorundadır. Öğretmen ve ana-baba olarak çocukluğun ilk yıllarında daha daha geniş ve ayrıntılı inşa oyunlarını, çok sayıda materyali sağlayarak ortaya çıkartabiliriz. Boyalar ve boya kalemleri tebeşirler ve pasteller, kart makas, zambak, selefon bant çocuğun doğal biçimde işbirliğine girdiği kendi yapılarını genişletecek imgesel oyunları sağlaya-

(*) Pluckrose, Henry. «Learning and Teaching Art and Craft Skills» (Ed: David Fontana) *The Education of the Young Child*. Oxford: II. baskı, Basil Blackwell, 1984.

(**) İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak., Eğitim Bilimleri Bölümü Araştırma Görevlisi

caklardır. Tahta bloklardan bir gar yapan John, böylece bir tren yapmayı da isteyecektir. Makaralar üzerine oturtulmuş tuvalet kâğıdı rulosu John için bir mağazadan satın alınmış gerçek bir tren gibidir. Aslında ondan da daha anlamlıdır; çünkü onu kendisi yapmıştır.

Anaokulu çocuğunun yaratması bir anlık, anî ve yoğunudur. İtfaiye arabası olarak başlayan bir resim yolları düzelten bir araba, prenses olarak başlayan bir resim «Annem» olarak değişebilir. Bu aşamada konu üzerinde yoğunlaşma süresi çoğu zaman kısa, boyayı tutma ve işaretler yapma resmi tamamlamaktan daha çekici bir olaydır. Böylece, işaretler ve semboller oluşturma, işarete bakanın ona anlam vermesinden çok daha önemlidir. (Bu özellik 8 ve 9 yaş gruplarına uygulanamaz).

İşaret yapma, bir okul günü ya da haftası boyunca devam ederek çocuğun manipülasyon becerisini, diğer insanların anlayıp değerlendirebileceği işaretlerle anlaşma yeteneğini geliştirir. İki yaşındaki bir çocuğun karaladığı «Baba» kuşkusuz bir insan gereksinmesine insanın bir yanıtıdır. Üç dört yaşındaki çocuğun resminin arkadaşlarınınca anlaşılması onu hiç sıkıntıya sokmaz. Bu çocuklar, bireyci ve özeldirler. Anaokulu'na başlayacakları yıllarda resim yapma daha bir temsilî, figürler daha bir teşhis edilebilir, arkadaşlarınınca anlaşılması daha bir istenir hale gelir.

Büyümenin bu dönemi tüm yetişkinlerce çocuk yaşamının dikkatli ve sempatik yaklaşılması gereken dönemdir. Dekorasyon gereksinmesi doğuştandır ve yetişkinin rolü büyük ölçüde destekleyici olmalıdır. Her çocuk boyayı iyi kullanamaz; boya kalemleri daha iyi bir seçim olabilir, kimileri de kurşun kalemleri ya da tebeşiri iyi kullanabilirler. Bazı çocuklar 12 numaralık fırçalarla boyarken, diğerleri 4 numaralı fırça ile resim yapmayı denerler. Her birey tek (eşsiz) ve farklı armağanlarla donatılmış olduğundan öğretmen, sanatsal etkinlikleri olabildiğince genişletmeye çalışmalı ve grubun her üyesinin hangi armağana sahip olduğunu keşfetmesini sağlayacak koşulları oluşturmalıdır. İşte bu yaklaşımların çeşitliliği öğretmenlerin en çok gücü çektikleri alanlardır. Yedi yaşındakilerin sınıfı öğrencilerinin duygusal, zihinsel ve manipülatif işlem yönünden 4 yaşındakinden daha ileride oldukları bir yaştır. Bu çocuklar kendi yaşının ötesindekilerle oldukları kadar yaşlıları ile de çok iyi çalışabilir ve birlikte yaşayabilirler. Görsel sanatlarda her hafta olabildiğince fazla etkinlik ortaya koymak kısmî bir çözümdür (Resim, baskı, kolaj, boyama, model yapma, kil, ağaç çalışması). Bunu küçük bir örnekle açıklayabiliriz. Okulda ya yetişkin bir kuklacının çalışması ya da

başka bir etkinlik olarak verilmiş olsun diğerleri sopadan ya da çoraptan kukla yaparken 7 yaşındaki üstün bir çocuğa Plasticin'den nasıl kukla yapacağı gösterilebilir. Her çocuk materyelle ilişkisinden birşeyler öğrenecektir. Böylece her çocuk izlediği grup etkinliklerine kendisinden beklenenden ne az ne de çok bir katkıda bulunmuş olacaktır. Aslıolan her çocuğun öğrendiği her beceriyi geliştirebileceğini ve genişletebileceğini bilmesidir.

Böylece ilk yıllardaki sanat uygulamaları çeşitlilik ve büyüme gerektirir. Ana okulu çocuğu ilk yılda yaptığı patates baskısının geliştirilmiş halini daha sonra bizlerden isteyecektir.

Burada önereceğim konu, parlak beceri ve tekniklere hakim olma yerine çocukluğun ilk yıllarında gelişimin farkındalığını vurgulamanın gerekliliğidir. Bu da her çocuğa bir öncekini izleyen süreçlerde yardım etmekle sağlanabilir. Örneğin 6-7 yaşındaki çocuklar kâğıt batık ile kolaylıkla başa çıkabilirler buna karşın basit mum baskı yapılacağı zaman süreci anlamaları için yardım gerekir.

Deneyimlerin ortaya konmasında gelişme matematik ve okuma becerisinde olduğu kadar önemlidir. Anaokulu ve hazırlık sınıflarının öğretmenlerinin kimi sanat etkinliklerinin kanalize edileceği yön hakkında fikirleri olmalıdır. Bunun yanında küçük çocukların genel karakteristiği olan 'spontan' yanıtlar için de boş zaman ayırmak zorundadırlar. Sınıfta, bir korkuyu, bir gerilimi ya da bir yaşantıyı resmetmek isteyen en az bir çocuk vardır. Olgunluk düzeyi arttıkça bu sorun yazılı ya da sözlü olarak ya da eylemle çözülür. Bu yolun kapalı olduğu çok küçük çocuklar için semboller sık, sık sözcüklerin yerini alır. Bu arada öğretmen çok çeşitli tür ve düzeyde gereksinimleri de karşılamak zorundadır. Deney ve yaşantıların karşısına spontanlık gereksinmesi; beceri geliştirmenin karşısına da bireysel özgül materyeller yapma esnekliği konulmalıdır. Öğretmen de bu çatışan gereksinimleri, bireysel ve grup etkinlikleri ortamını geliştirerek karşılayabilir.

Hazırlık çağı çocuğunun grup etkinliklerindeki durumu ana okulu çocuğunkinden daha iyidir. Ana okulu çocuğu diğer çocukların var olduğu bir toplulukta çalışan ve oynayan birey yapısındadır. Doğaldır ki bu birlikte olma onlarla işbirliği yapma anlamına gelmez. Beş ve altı yaş çocuğu bağımsız olmasına karşın paylaşmaya ve katkıda bulunmaya hazırdır. Yedi yaşından itibaren bu tür grup etkinlikleri bir okul gününün bütün ve kabul edilmiş bölümüdür.

Materyellere ilişkin kişisel yanıtlar ve onlarla oynarken öğrenme konusu eğitimciler tarafından kabul edilirken öğretmenin rolünün pa-

sif başlatıcıdan çok destekleyen, yapan kişiden çok seyreden olması hoşgörülebilir.

Sanat eğitimi, bakma, dokunma, dinleme, koklama ve tatma duyuları yoluyla da geliştirilebilir. Böylece küçük çocukların kendi çevrelerinin rengi, tuğlanın kalıbı yoluyla dünyayı tanımaları sağlanabilir. Çevredeki farklı yüzeylerin dokularını da görüp öğrenmelidirler. Bazen bu okul dışında da yapılabilir. Ördeklere yem verirken onların başının şekli ve tüylerinin rengi 7 yaşındaki abisi ile oyuncak müzesini gezerken kazandığı kadar zengin bir sanatsal etkinliktir. Duyarlı bir öğretmen bu tür etkinliklerden sınıf içi etkinliklerle duvarların ötesindeki dünya ile ilişki kurmada yararlanacaktır.

Bu bölümü yazarken etkinlikleri ve yaklaşımları benden istediği gibi ifade etmediğimi biliyorum. Üçüncü yıldan yedinci yıla kadar sanat etkinliklerini tanımlamak oldukça güç bir olaydır. Üç yaşındaki çocuk kendini bir işçi, yapı ustası ve inşacı biri olarak görür. Beş yaşındaki kızkardeşi ve yedi yaşındaki erkek kardeşi de öyle. Öğretmenin yapacağı şey, çocuk ne kadar olgun, üstün farklı ya da yaşaş olursa olsun YAPMA ve KURMA olayının gelişip serpilebileceği atmosferi yaratmaktır.

Aslolan yetişkinin çocuğun yaptığı işe saygı duyması gerektiğidir. Zaman çocuklara resim ya da modellerini tamamlayacak kadar esneklik sağlamalıdır. Yetişkin olarak zamana karşı çalıştığımızda ne kadar gergin oluyorsak çocuklar için de bu yaptıkları şey, resim ve oyunda geçerlidir. Yaptıkları çalışma da onların kendi gerçeğidir.

Başarılı sanat uygulamaları okulu, tekniklerin ve müfredatın çocukluğa egemen olduğu yer olmaktan korur. Çocuklarla sanat çalışması, sadece yöntem konusunu değil sınıfta ve okuldaki giderek dünyadaki yaşam kalitesini ilgilendirir. El göz ve beynin çok amaçlı koordinasyonu ile sanatsal etkinlikler onun insanî niteliklerini geliştirerek kaliteli bir maymundan ayırıldığını sağlar.

Sınıfın Düzenlenmesi

Mekân, öncelikle grubun büyüklüğü, yeteneği ve ilgileri göz önünde tutulup çalışma ve depo olarak sınırlandırılmalıdır. Bazı etkinlikler için (Örn: Mum kalemle boyama) grup bir yetişkinin rehberliğinde güvenli ve başarı olması için farklı biçimde yöneltilir. Kimileri için de yalnız çalışma özendirilmelidir, örneğin kâğıt ya da diğer tür kolaaj için. İkinci olarak yönelttiğimiz etkinlikler çocuğun kapasitesini karşılayabilir mi sorusunu sormak gerekir. Yeni başlayan bir öğretmen bunu ancak deneyerek ya da diğer meslektaşlarını gözleyerek öğrenebilir.

Örneğin bazı parçalar üzerine baskı tekniği ortaöğretim öğrencisi içindir; anaokulu öğrencisi için yoğun bir hayal kırıklığına (frustration) neden olabilir.

Diğer önemli bir faktör tüm materyellerin el altında bulundurulması gerektiğidir. Eğer çocuklar yalnız çalışıyorlarsa materyellerin nerede olduğunu çok iyi bilmelidirler. Farklı boyda fırçalar, karakalem, kâğıtlar, makas ve boyalar çocukların kullanımına hazır tutulmalıdır. Sanat derslerinin değeri ortaya çıkan üründe değil; alet ve materyellerin bakımını da öğretmiş olmasındadır.

Herhangi bir sanatsal çalışmada öğrencileri gözleyiniz. Öğrenci her yaptığını beğenmekte ve onu yapmak istemektedir. Bu demektir ki çocuklarımıza çok çeşitli deneyim imkânı vererek onların en çok ne yapmayı istediklerini ve neden hoşlandıklarını bilmek zorundayız. Sanat etkinlikleri için zamanın iyi düzenlenmesi de önemlidir. Çocuğun elinden ders program cetveli istiyor diye başka bir etkinlik için sevdiği şeyin alınması hiç de iyi bir olay değildir. Sanat etkinlikleri için ayrılan süre ne kadar fazla ise o denli çok sayıda bitmiş ürün ortaya çıkacaktır.

Uygulamada öğretmenin rolü, gruba uygun araç ve materyelleri sürekli olarak değiştirmektir. Boyama ekipmanının yanında masada pastel boyalar, tebeşirler, mum, modeller, koiqj ve diğer teknikler, baskı yapımı, ağaç çalışması, kablo ve diğer materyeller de bulundurulmalıdır. Küçük çocuklar da başladıklarını bitirmeye teşvik edilmeli üretilen şeyin sanat eseri olması değil, çocuğun materyellerin doğasını öğrenmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Gombrich'in Sanat'ın Öyküsü kitabında Phaidon'a söylediği gibi, sanat diye birşey yoktur; sanatçı vardır. Eğer biz öğretmenler bunu hatırlar ve her çocuğun bireyselliğine ve kişiliğine saygı gösterirsek çocuğu kendini keşfe çıkmış tomurcuklanmaya başlayan bir sanatçı olarak görebileceğiz demektir.

Materyeller

Renklendirme Materyeli. Boyalar, yapışkan boyalar, suluboya, toz boya, yağlı boya, akrilik boya, cam boyası, kumaş boyası, pastel boya (Yağlı pastel ya da yağlı kalem, tebeşir, mum kalemler).

Çizim Materyeli. - Kalem içi, siyah ve beyaz kalem, gravür kalemi, keçe kalem, renkli kalem, renkli mürekkepler.

Kâğıt. - Şeker kâğıdı, kartuş, kumaş, krepon kâğıdı, ambalaj kâğıdı, renkli kalemler, gazete kâğıdı, metal kâğıtlar, transparan kâğıtlar, etiketler mümkün olduğu kadar çok farklı renklerde bulundurulmalıdır.

Kart. - Hasırdan, kenevirde yapılmış kartlar, düz ya da oluklu kartondan yapılmış olanlar.

Yapıştırma. - İğne, raptiye, çivi, çengelli iğne, kâğıt klipsi, yapıştırma hamuru, güçlü yapıştırıcılar, zambak, akrilik, seloteyp, yapışkan kâğıtlar.

Giycekler ve Fabrika Artıkları. - Keçe, sutası, kurdele, kamaş, tiftik, ağaç kütüğü ve dalları, kırpıntı, sicil, çorap parçaları, taklit keten, pamuk, kadife, kopça, tül perde, havlu, bantlar.

Öteki Materyeller. - Bloklar ve tuğlalar, yıldızlı kâğıt, mumlar, Plastisin, kablo, un, odun parçaları, tahta çivi, vida, keten, muşamba, diğer zemin kaplama malzemeleri.

Doğal Materyeller. - Tebeşir, kumtaşı, kum, kamaş, rafya, tiftik, meyvalar ve çekirdekleri, istiridye kabukları, tüyler, çakıl taşı, dal ve kütükler... vs.

Kullanılmış Materyeller. - Bu materyellerin yanısıra öğrenicilerin sınıfa çok çeşitli tür ve sayıda artık kullanılmayan materyeller getirmeleri de özendirilebilir. Plastik deterjan kutuları, boşalmış pudra paketleri, kibrit kutuları paket ipleri, yumurta kabukları, ağaç ve plastik parçaları, lavabo açacağı, vs... gibi materyeller deneysel sanat etkinlikleri için kullanılabilir.

Kullanılmış materyellerle ilgili özellikle şu etkinlikleri yararlı buluyorum. Rafya, paket ipliği, keten, sert yün, saç, talaş, gazete ve dergiler, eski karton kutular, şerit kâğıtlar, kumaş ve deri parçaları, makara kibrit kutuları, karton tüpler, meşrubat kamaşı, tüyler, yıldızlı kâğıt, halı yünü, 18 lik kablo vs...

Materyellerin depo edilmesi çoğunlukla öğretmenin yüzyüze geldiği bir problemdir. Küçük odalar, geniş sınıflar, sınırlı dolap ve raflar öğrencilerin de sınırlı çalışmak zorunda olduğunu gösterir. Çay kutuları ya da geniş karton kutular çözümlerden birisi olabilir. Bu durum çocuklarda ne materyele saygı duygusunu ne de düzenli olma alışkanlığını hiçbir zaman geliştirmez.

En başarılı yöntem, üzeri etiketli bir seri karton kutuya yapıştırıcı, kumaş parçaları, ip, keten, yün ve odun parçaları, çivi, iğne, vida, vs. koymaktır, yazan materyeller rafın yanındaki bir el çantasına da konabilir.

ÖĞRETMENİN KULLANACAĞI ALETLER. — Makas, zimba, iilet, kâğıt bıçağı, giyotin, büyük iğne, kablo kesici, zambak kutusu, ağaç işleri, materyelleri, çekiç, testere, tornovida, elektrikli ütü.